

TIC, democràcia i ciutadania

PID_00193503

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
1. Democràcia i participació política	7
2. Acció política individual i TIC	10
2.1. La discussió teòrica	10
2.1.1. Informació política i TIC	11
2.1.2. Comunicació política i TIC	14
2.2. La contrastació empírica	15
3. Acció col·lectiva i TIC	18
3.1. Internet, Web 2.0 i xarxes socials	18
3.2. Conseqüències de les TIC sobre l'acció col·lectiva	19
Bibliografia	23

Introducció

Havent descrit quins són els elements essencials amb què podem definir i mesurar l'existència de la societat de la informació i les perspectives teòriques que n'orienten l'anàlisi, en aquest mòdul analitzarem quins són els efectes de l'aparició i generalització de les TIC en l'acció política individual i col·lectiva que es produeix al marge de les institucions polítiques tradicionals. Dit en altres termes, intentarem respondre a qüestions com ara com s'utilitzen les TIC en l'acció política, per a què es fan servir, qui les utilitza, i quines són les conseqüències del seu ús en l'àmbit polític.

1. Democràcia i participació política

En les societats occidentals la participació individual (i també col·lectiva) en els processos polítics ha experimentat una decadència que s'arrossega des de fa algunes dècades. Aquest fet és especialment rellevant si es consideren els canals de participació política tradicionals (per exemple, els partits polítics o els processos electorals). Aquestes dades s'han interpretat de manera reiterada com una mostra de la **crisi de les democràcies representatives** i del seu dèficit creixent de legitimitat. Sembla que la gent ja no està interessada pels fenòmens polítics.

Taula 1. Nivells de participació política en les eleccions al parlament en diferents països europeus des dels anys cinquanta (en percentatges)

Països	1950s	1960s	1970s	1980s	1990s	2000s*
Bèlgica	88	87	88	89	84	86
Dinamarca	78	87	86	85	82	83
Alemanya**	84	83	86	79	74	73
Grècia	-	-	83	86	85	80
Espanya	-	-	76	76	79	77
França	71	67	67	64	61	51
Irlanda	74	74	82	76	70	68
Itàlia	93	94	94	93	90	82
Països Baixos	88	90	85	81	73	77
Àustria	89	90	88	87	77	74
Portugal	-	-	87	81	75	69
Finlàndia	76	85	82	79	70	69
Suècia	77	83	87	86	81	79
Regne Unit	79	74	74	73	72	58

Les dades estan basades en població amb edat de votar (*voting age public*, VAP). * Fins al 2008 / Grècia fins al 2007. ** O quan correspongui, la República Federal d'Alemanya. Font: adaptada d'Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Tanmateix, encara que la participació política de caràcter tradicional sembla que està en crisi, apareixen noves formes de participació política individual i col·lectiva que estan en alça (Putnam, 2000). Dit d'una altra manera, els canals de participació política estan canviant i sorgeixen noves arenes i mecanismes per al seu desenvolupament; l'acció política que s'emmarca en una estructura institucionalitzada de caràcter col·lectiu –per exemple, per mitjà d'un partit polític– s'està substituint gradualment per formes d'acció política més individualitzades –per exemple, firmar una petició o establir contacte directe amb

els polítics per a formular una demanda– (Johansson, 2003) o per formes de participació política de caràcter col·lectiu que recorren a canals alternatius als tradicionals.

Per **participació política** s'entén el conjunt d'activitats que duen a terme ciutadans per tal d'influir en els resultats de la política. Aquestes activitats poden ser molt diverses, poden anar des del vot fins a la recollida de firmes, la participació en manifestacions o vagues, la donació de diners, el boicot de productes per motius polítics, el contacte amb els mitjans de comunicació, etc.

A banda de la qüestió sobre com es canalitza l'acció i la participació política dels ciutadans en democràcia, una altra pregunta rellevant que ha despertat un gran interès entre politòlegs i analistes polítics és la de qui participa realment en política. La pregunta és molt pertinent: si la participació i l'acció política acaben influint en els resultats i en les polítiques públiques, analitzar quins individus o col·lectius són més proclius a mobilitzar-se políticament ens permet tenir una idea sobre quins temes tindran més visibilitat en l'agenda pública i quins interessos tindran més o menys veu en l'escenari polític. De fet, una de les conclusions a les quals arriben els analistes polítics és que la participació es distribueix de manera desigual entre la població.

Un dels models més influents per a l'anàlisi de la participació política és el **model del voluntarisme cívic** (Verba i altres 1995), el qual explica d'una manera molt senzilla la variació en la participació política en funció de tres motius principals: els ciutadans participen perquè poden, perquè volen o bé perquè algú els ho ha demanat. El fet de **poder** està lligat amb els recursos i les capacitats dels individus, el fet de **voler** es relaciona amb l'actitud de l'individu envers la política, i el fet d'**haver estat animat** s'explica per la connexió de l'individu amb els actors o les xarxes de mobilització política. Així, doncs, els factors a tenir en compte són els següents:

- **Recursos individuals.** L'estatus socioeconòmic de l'individu influeix en els recursos i la capacitat per a l'acció política. D'aquesta manera els individus que tenen menys recursos (com ara les persones que tenen ingressos baixos, pocs estudis, que tenen poc temps lliure, etc.) tenen menys possibilitats de participar en política. També l'edat és un factor rellevant a tenir en compte, ja que està relacionada amb l'experiència i el desenvolupament d'habilitats i coneixements sobre com funcionen les institucions i les organitzacions. D'altra banda, els joves tendeixen a desentendre's de la política convencional (relacionada amb les eleccions i els partits polítics) i a preferir formes de participació política alternativa.
- **Actituds polítiques.** A banda de la capacitat o dels recursos individuals, és indispensable el fet de voler participar i actuar políticament. En aquest

sentit, per actituds polítiques cal entendre les idees, valors o motivacions que afecten el comportament polític dels individus, i que s'han format al llarg de la socialització política i segons l'experiència personal. Per exemple, les persones que mostren molt interès per la política tendeixen a implicar-se més en accions polítiques que no pas les que mostren un sentiment d'apatia o d'indiferència. D'altres actituds poden tenir un paper important a l'hora d'explicar la participació política com ara el posicionament ideològic, el grau de simpatia envers els partits polítics, el grau de satisfacció o d'insatisfacció amb el context polític, la percepció d'eficàcia política (és a dir, la percepció de ser capaç d'influir sobre el procés polític), etc.

- **Recursos de grup i mobilització.** Aquest conjunt de factors fan referència a com l'individu es relaciona amb el context social i polític. Les relacions amb d'altres persones (amics, familiars, veïns, etc.) o amb associacions cíviques o polítiques poden exercir una gran influència en la mobilització política d'un individu, a l'hora de convèncer-lo per a anar a votar, participar en una manifestació, firmar una petició, prendre part en una campanya electoral, etc. D'altra banda, la participació en grups i associacions socials (per exemple, ser voluntari en una ONG, dirigir una reunió de veïns, ser membre de l'associació de pares de l'escola, etc.) pot afavorir l'acció política en el sentit que, per exemple, permet a l'individu exercitar habilitats cíviques i socials, desenvolupar contactes personals o accedir a fluxos d'informació de tot tipus, que després poden fer menys costosa la participació en activitats de caire polític.

Tenint en compte que la participació política es distribueix de manera desigual, en funció de tota una sèrie de factors, ens podríem preguntar fins a quin punt les noves tecnologies de la informació i la comunicació han variat aquest panorama. Les TIC han reduït els costos de la participació política? Han facilitat la mobilització política entre els ciutadans? Han obert noves vies i noves oportunitats per a la mobilització i la participació polítiques? O bé, han introduït noves barreres i formes d'exclusió? Han fet més desigual l'accés a la política? Al llarg d'aquest mòdul intentarem donar una resposta a aquestes preguntes i avaluarem el paper que han tingut i tenen les TIC en la dinàmica política de les democràcies. Per fer-ho, centrarem l'anàlisi en un doble vessant. D'una banda, tindrem en compte els efectes de les TIC sobre l'acció política en l'àmbit individual mentre que, de l'altra, estudiarem els efectes sobre l'acció col·lectiva.

2. Acció política individual i TIC

2.1. La discussió teòrica

Normalment, els estudis sobre la participació política individual i TIC estableixen com a marc de referència els **processos electorals** i, per tant, la pregunta que es formulen queda reduïda a com les TIC (essencialment Internet) poden incrementar aquest tipus concret de participació política. Darrere d'aquesta preocupació, hi ha la constatació que els resultats electorals podrien ser diferents si s'aconseguís la participació completa d'un electorat plenament informat (Tóka, 2000).

Una de les conclusions principals de les perspectives normatives sobre l'impacte de les TIC en els processos polítics es deu a l'enfocament populista: el flux més gran d'informació política a causa de les TIC –el gran volum de la informació política present a Internet– provocarà de manera automàtica un augment de la participació política individual que, al seu torn, transformarà les relacions entre els ciutadans i els decisors polítics, que tendiran a anivellar-se i a fer-se més igualitàries. En l'estadi final, la intensificació de les relacions directes entre els ciutadans i els decisors polítics portaria a la fi dels intermediaris polítics.

Segons les tesis ciberoptimistes, les TIC generaran un *mobilization effect* que afavorirà la participació política individual (Norris, 1999).

Encara que aquesta tesi no especifica els mecanismes causals que permeten vincular el volum d'informació política amb un augment de la participació (és a dir, no especifica com, per mitjà de quins mecanismes, es passa de la informació a l'acció) és relativament senzill descobrir-los:

- S'atribueix a la informació política un poder causal sobre la participació per mitjà de l'efecte que té sobre l'interès. Dit d'una altra manera, el volum més gran d'informació política en circulació tindria un primer efecte positiu sobre l'interès per la política i, per tant, un efecte indirecte sobre la implicació i compromís polític dels individus.
- El poder de comunicació de les TIC permetria als ciutadans comunicar-se directament amb els decisors polítics sense necessitat d'utilitzar els intermediaris polítics, cosa que augmentaria la participació política individual perquè modificaria els incentius de participació de cada ciutadà.

2.1.1. Informació política i TIC

L'argument basat en el vincle causal **informació-interès-participació** podria ser cert si la informació política no fos costosa. Aquest supòsit, que òbviament en cap cas no és considerat per la literatura normativa, planteja dues qüestions fonamentals. La primera gira entorn dels costos associats amb la informació, i la segona, entorn de l'efecte de les TIC sobre els costos de la informació.

La informació política és costosa.

Downs (1957) ofereix una explicació sobre les operacions mentals i els costos implicats en el procés d'obtenir informació. Aquests costos es poden mesurar en termes de la necessària inversió de recursos limitats per aconseguir la informació –mentals i de temps– i en termes del cost-oportunitat –allò que perdem posant aquests recursos a treballar en aquesta activitat i no en una altra alternativa.

No hi ha dubte que les TIC han augmentat el volum i la visibilitat de la informació política en circulació, però aquesta realitat no ha eliminat els costos associats a aquest tipus d'informació. Encara més, es pot argumentar que les característiques de les TIC (concretament d'Internet) encareixen el procés d'obtenir la informació:

- No podem obviar l'existència de la divisòria digital, un fenomen que necessàriament implica un encariment de l'obtenció d'informació política per a les persones fora de línia.
- Si bé és cert que les TIC augmenten el volum d'informació política en circulació (en termes quantitatius), això no simplifica sinó que més aviat complica el procés de selecció, processament i assimilació de la informació (Downs, 1957).
- Els requisits per a informar-se per mitjà de les TIC són més exigents a causa del caràcter proactiu del nou mitjà, en contrast amb el caràcter passiu d'altres mitjans com la televisió i la ràdio.

Quan introduïm el supòsit –molt més realista– que la informació política és costosa i que les TIC no eliminen els costos relatius a la seva obtenció, tot l'edifici argumentatiu de les tesis populistes s'esfondra.

Si s'assumeix que la informació política és costosa, difícilment es pot argumentar que aquesta precedeixi l'interès en la seqüència que explica el comportament polític individual. De fet, la seqüència **informació-interès-acció** viola dos supòsits bàsics del comportament instrumental:

1) Viola la intencionalitat associada al comportament instrumental.

Aquest supòsit està connectat directament amb la idea que el comportament humà no és erràtic ni aleatori, sinó que es dirigeix a la consecució d'uns fins i que les accions són mitjans per a satisfer aquests fins. Dit amb altres paraules, en el comportament instrumental, la intenció (o interès) precedeix sempre l'acció (evidentment, això no significa que la intenció es tradueixi sempre en comportament, però sí que sense intenció no hi ha comportament). Des d'aquesta perspectiva, és difícil imaginar que l'acció d'informar-se políticament precedeixi un interès polític que apel·laria directament a la intencionalitat.

2) Viola el criteri de la maximització de la utilitat: per què un individu ha d'assumir un cost si no espera obtenir beneficis clars amb la seva acció?

Necessàriament, l'ordre d'aquesta seqüència s'ha d'invertir: l'acció d'informar-se –precisament perquè és costosa– no solament ha d'estar precedida per la intenció o l'interès, sinó que ha de ser el producte d'un càlcul en el qual els beneficis que s'esperen de l'acció superin els costos d'aquesta. Això ens porta a la pregunta següent: en quines condicions els beneficis d'adquirir informació seran superiors als costos? És a dir, quan serà racional per a un individu invertir recursos a obtenir informació política? Segons Downs (1957), serà racional informar-se políticament quan els beneficis que s'esperen d'obtenir una unitat addicional d'informació superin els costos; això dependrà tant de la diferència d'utilitat que l'individu obté prenent la decisió correcta per contrast amb la decisió errònia com de la probabilitat que una unitat addicional d'informació contribueixi a modificar la seva decisió.

El problema fonamental per a explicar la participació política individual en aquests termes és que a la diferència d'utilitats que es deriva de prendre una decisió correcta o equivocada per a l'individu cal descomptar l'impacte que una decisió correcta tindrà en el resultat –és a dir, la influència de la seva participació en el resultat final. Atès que l'impacte d'aquesta decisió (mesurat per mitjà de la probabilitat que la participació política individual sigui decisiva en el resultat polític final) és pròxim a zero, Downs conclou que el que és racional per al ciutadà comú serà no informar-se. Aquesta conclusió ha donat nom a la paradoxa de l'**ignorant racional**.

Segons Downs, el que és racional per al ciutadà serà no solament rebutjar la inversió de recursos limitats en l'obtenció d'informació política, sinó limitar l'absorció d'informació política gratuïta. És evident que sota aquests supòsits teòrics, la racionalitat de la participació política individual quedaria en dubte. Tanmateix, com Downs també assenyala, això no significa que tots els individus que inverteixen recursos a obtenir informació política i que participen políticament siguin irracionals.

La posició i ubicació social dels individus –és a dir, la divisió del treball– explica que entre ells hi hagi diferències pel que fa a la informació política, tant en les dificultats d'accés com en la necessitat.

La divisió del treball explica que, encara que la funció d'utilitat d'informar-se políticament pugui ser generalment negativa com a ciutadans, com a empresaris polítics, homes i dones de negocis o professors d'universitat aquesta funció d'utilitat pot ser positiva.

Per a un home o dona de negocis els ingressos del qual depenen d'un sector econòmic determinat, és altament rendible estar informat sobre la política del govern en aquest sector; o per a un empresari polític, la finalitat del qual és convèncer els altres que el votin, estar informat pot ser de vital importància per a satisfer els seus desitjos. En aquests casos, obtenir informació política no solament pot ser altament rendible, sinó que la utilitat que proporciona a l'individu es pot mesurar en ingressos, en beneficis materials.

Els usuaris i consumidors principals de la informació política que proporcionen les TIC seran aquells per a qui la inversió en obtenció d'aquesta informació sigui rendible.

L'obtenció i el consum d'informació política seran rendibles –pel que fa a la demanda– per als individus polititzats que ja participen en política, i –pel que fa a l'oferta–, per als agents que actuen com a intermediaris polítics. Per als primers, els costos de fer una activitat que ja duen a terme prèviament es veuen reduïts gràcies a l'ús de les TIC; per als segons, els beneficis directes que esperen obtenir de mantenir el control sobre la informació política continuen essent molt elevats.

Evidentment, també hi ha la possibilitat que de l'acció d'informar-se derivi certa utilitat d'altres formes menys materialistes.

Un individu pot obtenir utilitat de l'acció de consumir informació política pel plaer mateix que li proporciona l'acció i el fi d'informar-se; dit d'una altra manera, pel valor d'entreteniment que per a ell té aquesta acció.

En aquest cas, la informació política no tindria un valor instrumental, sinó finalista. Precisament l'interès individual pel món de la política podria propiciar aquest tipus de valor finalista a la informació política.

L'associació ciberoptimista entre la informació política i la participació política no té sentit si es consideren els costos derivats de l'obtenció de la informació. Introduir el supòsit que la informació política és costosa buida de contingut la cadena causal **informació-interès-participació**, en la qual es basa la conclusió principal de l'enfocament ciberoptimista.

Però, a més, partir d'aquest supòsit desmunta una altra de les conclusions d'aquesta perspectiva, la del fet que les TIC provocaran la desaparició dels intermediaris polítics que són utilitzats pels individus com un sistema d'adquisició d'informació política, com a “drecera” per a reduir els costos

d'obtenir la informació política. Si la informació és costosa (és a dir, exigeix una inversió de recursos escassos que es podrien dedicar a un ús més productiu) i els beneficis d'aquesta inversió són imperceptibles (perquè l'acció política individual no afecta el resultat polític col·lectiu), per què ha d'escollir el ciutadà substituir un sistema de dreceres informatives basat en l'existència d'intermediaris polítics (diaris, agències de notícies, partits polítics, grups d'interès, etc.) per un altre en què ell hagi d'assumir directament els costos de seleccionar, processar i assimilar la informació i decidir finalment la seva participació política?

2.1.2. Comunicació política i TIC

El segon argument utilitzat per la literatura normativa (concretament per l'enfocament ciberoptimista) per a defensar un augment de la participació política individual provocat per un **efecte TIC** es basa en les noves possibilitats que ofereixen les TIC per a establir una comunicació directa entre els ciutadans i els governants. Segons aquest argument, la possibilitat de poder-se comunicar directament amb els decisors polítics augmentarà els incentius per a la participació política individual, ja que eliminarà els costos derivats de la intermediació política.

Aquest argument podria ser cert si els ciutadans estiguessin segurs que la seva opinió o acció individual influirà en el sentit de la decisió política que suscita el seu interès. Una altra vegada és necessari considerar els costos associats a la informació política: la incertesa sobre el grau d'influència de la participació individual en les decisions polítiques pot provocar que no sigui racional assumir els costos de la participació (i, sens dubte, que tampoc no ho sigui informar-se políticament amb la intenció de minimitzar la probabilitat de prendre una decisió errònia).

D'altra banda, hi ha un altre factor que contribueix a incrementar el grau d'incertesa de les conseqüències que pugui tenir la participació individual sobre les decisions polítiques. La participació política d'un individu també dependrà del nivell o grau de participació esperat: com més individus s'espera que hi participin, menor serà l'incentiu per a un individu qualsevol a participar-hi (ja que la probabilitat que la seva participació sigui decisiva també serà més baixa) i, en sentit invers, com més baixa sigui la participació que s'espera, més incentius hi haurà per a la participació política individual (ja que la probabilitat que la seva opinió sigui decisiva serà més alta). Precisament aquest segon escenari provocarà el que es coneix com a *bandwagons*: si s'espera una participació reduïda, lògicament augmentaran els incentius de participar-hi per a un nombre més alt d'individus. Però, al seu torn, un augment efectiu de la participació política reduirà els incentius de la participació i retornarà l'índex de participació política individual al seu equilibri original.

En el millor dels casos, la possibilitat de comunicar-se directament amb els decisors polítics no provocarà un augment massiu de la participació.

2.2. La contrastació empírica

Els arguments derivats de la discussió teòrica precedent són consistents amb les conclusions principals que proporcionen la majoria d'estudis empírics que hi ha sobre els usos polítics de les TIC i el perfil dels seus usuaris. De manera implícita, la gran pregunta que volen respondre aquests estudis empírics es refereix a la direccionalitat de les relacions entre les TIC i la participació política individual: tenen les TIC algun efecte positiu en la participació política individual o són els individus políticament actius els que precisament fan un ús polític de les TIC?

Encara que circumscriuen les seves anàlisis a tipologies diferents de participació política (com, per exemple, la participació electoral, la participació en debats electrònics o la formulació de peticions mitjançant les TIC), diversos estudis empírics permeten generalitzar la validesa de la conclusió següent: l'accés a les TIC té un impacte limitat en la participació política dels ciutadans. Dit en altres termes, el comportament polític individual de les persones amb accés a Internet no és significativament diferent del de les persones fora de línia. En realitat, aquestes anàlisis demostren que les TIC comporten un augment de les possibilitats per a la participació política que tendeix a ser aprofitat pels ciutadans que ja són actius políticament (precisament les persones amb un nivell més alt de confiança i coneixement del sistema polític, les persones amb un grau més baix de desafecció política –Norris, 1999–).

Estudis pioners

Alguns exemples d'estudis pioners en aquesta línia són les anàlisis fetes per Norris (1999), Bimber (2001), Owen i Davis (1998) o Hill i Hughes (1998). Les anàlisis d'enquestes sembla que donen suport a la hipòtesi que les persones que tendeixen a utilitzar les TIC amb finalitats polítiques són les que ja estan mobilitzades políticament:

“El perfil dels qui participen en línia no és significativament diferent de l'activista tradicional.”

S. Ward; T. Vedel (2006). “Introduction: the potential of the Internet revisited”. *Parliamentary Affairs* (vol. 59, núm. 2, pàg. 214).

Un estudi més recent sobre ús d'Internet i participació política a Espanya (Anduiza i altres, 2010) també constata que la pauta més habitual és que els qui participen políticament en línia siguin també els que ho fan amb els mitjans tradicionals. Amb tot, també es detecta una minoria de persones que, tot i no mobilitzar-se políticament amb els canals tradicionals, sí que ho fan exclusivament per Internet; caldrà veure si aquest comportament continuarà essent minoritari o si tendirà a créixer amb el temps.

L'anàlisi de les característiques sociodemogràfiques dels activistes ens pot aportar informació rellevant sobre qui es mobilitza políticament per mitjà del canal de les noves tecnologies. Qui són aquestes persones? Quines característiques sociodemogràfiques presenten? Són representatives del conjunt de la societat o únicament d'un segment de la població que presenta determinats atributs? Les variables que influeixen en la participació política fora de línia són les

mateixes que influeixen en la participació política en línia? Evidentment, una resposta afirmativa a aquesta última pregunta implicaria que ens referim al mateix col·lectiu. Si es comprova empíricament que determinades variables com ara el nivell educatiu, el nivell d'ingressos i l'ocupació (com a variables socioeconòmiques), l'edat i el sexe (com a variables demogràfiques) i el grau d'atribució d'eficàcia política del sistema i d'interès per la política (com a variables actitudinals) estan fortament associades amb la participació política per mitjà de les TIC, es reafirmarà la percepció que són les persones políticament actives les que tendeixen a fer un ús polític de les TIC.

En aquest punt, cal destacar la necessitat de més estudis empírics per a contrastar aquesta hipòtesi, per a analitzar el pes relatiu d'aquestes variables i descriure el grau de representativitat del col·lectiu de persones que utilitzen les TIC amb finalitats polítiques en relació amb la totalitat de la població. De totes maneres, l'evidència empírica acumulada fins ara tendeix a apuntar les conclusions següents:

- Com en el cas de la participació política fora de línia, les variables relacionades amb els recursos personals (el nivell educatiu, l'ocupació i el nivell econòmic), les variables de caràcter actitudinal envers el sistema polític (lectura de diaris, freqüència de discussions polítiques, etc.) i la pertinença a grups o associacions són bons predictors de la participació política per mitjà de les TIC.
- Cal tenir en compte que els factors relacionats amb l'accés a les TIC i l'habilitat a l'hora de fer servir les tecnologies de la informació i la comunicació també són determinants per a explicar la participació política en línia. Això accentua algunes desigualtats; per exemple, les persones amb un nivell educatiu baix o amb pocs ingressos (que solen tenir més dificultats per a poder accedir a les noves tecnologies) tendeixen a estar subrepresentades entre els qui utilitzen Internet com a instrument polític.
- En tots els estudis, l'edat apareix com l'única variable amb incidència en la participació política per mitjà de les TIC que inverteix la seva relació respecte a la participació política fora de línia: les persones joves semblen més predisposades a un ús polític de les TIC, fet que clarament ha de ser interpretat com un efecte generacional.

Els estudis empírics posen en relleu, doncs, que el perfil de l'usuari de les TIC que consumeix informació política o que participa políticament en línia coincideix a grans trets amb el de qui participa generalment en política. En resum, no sembla que les TIC tinguin cap efecte positiu sobre l'acció política individual perquè, si bé permeten un accés més gran a la informació política, generen uns efectes molt limitats sobre l'interès dels ciutadans pels assumptes polítics. Dit en altres paraules, les TIC poden arribar a facilitar l'obtenció d'informació política i la comunicació política directa entre els ciutadans i els

governants, però la seva existència i desenvolupament no converteix necessàriament els individus en “animals polítics”, no incrementen de manera automàtica l’interès individual pels assumptes polítics.

En l’àmbit polític, les TIC poden tenir conseqüències positives sobre el segon element de la seqüència interès-informació-acció, però no així sobre el seu origen.

El consum d’informació política: noves desigualtats?

L’efecte que té el consum informatiu sobre la relació dels ciutadans amb la política ha estat objecte d’estudi per part d’analistes de la comunicació i d’analistes polítics. Alguns autors apunten que els canvis en els nous entorns comunicatius (per exemple, amb la difusió de la televisió per cable i d’Internet) estan canviant les pautes de consum d’informació. Avui en dia, per exemple, els programes de notícies competeixen al mateix temps amb una infinitat de programes diferents basats en l’entreteniment. Si abans totes les cadenes oferien diferents telenotícies al llarg del dia, actualment hi ha canals de TV en què només fan pel·lícules, concursos, etc. de manera que, si es vol, es pot veure la TV sense entrar en contacte amb programes de notícies o d’actualitat política. D’altra banda, Internet conté grans quantitats d’informació però és el mateix usuari qui decideix quina és la informació que vol consumir i, per tant, qui filtra què vol veure i què no. Alguns autors sostenen que aquesta multiplicitat d’opcions en mans del consumidor té l’efecte següent: qui està interessat en política té molts més mitjans per a informar-se sobre política, i qui no hi està interessat té moltes alternatives a la seva disposició per a consumir altres continguts (Prior, 2005). Això faria que els nous entorns informatius i les TIC augmentessin les diferències de coneixement polític entre els que ja estan interessats per la política (i que tenen un ampli ventall de continguts polítics al seu abast) i els que no (és a dir, els que opten per no consumir informació política i seleccionen altres tipus de continguts).

3. Acció col·lectiva i TIC

En l'apartat anterior hem pogut comprovar com i per què l'ús polític de les TIC en el pla individual respon a uns paràmetres molt concrets que estan significativament relacionats amb els costos de la informació política. El propòsit d'aquest apartat serà descriure els possibles efectes que tenen les TIC en la participació dels grups en l'àmbit polític, en l'acció política de caràcter col·lectiu. Deixarem per a més endavant l'acció de grups institucionalitzada com, per exemple, la dels partits polítics.

Encara que les TIC no redueixen els costos de la informació política per al ciutadà comú ni disminueixen els avantatges que els "empresaris polítics" continuen tenint en aquest mercat, podem considerar que les TIC tenen uns efectes molt interessants que afavoreixen l'acció col·lectiva dels grups. La simple existència d'un interès compartit per diferents individus no implica que aquest interès es converteixi de manera automàtica en una acció col·lectiva per a la seva defensa o la seva promoció, de la mateixa manera que tampoc no implica que les diferents organitzacions polítiques n'assumeixin la representació. En cert sentit, perquè l'interès existeixi més enllà dels individus considerats aïlladament, s'ha de compartir i s'ha de traduir en acció col·lectiva. Els individus interessats s'han de trobar, descobrir que tenen el mateix interès i articular la seva presentació pública. En aquest procés, les TIC poden tenir un paper destacat.

3.1. Internet, Web 2.0 i xarxes socials

La filosofia del que s'ha vingut a conèixer com a Web 2.0 ha portat tota una sèrie de canvis en l'entorn comunicatiu d'Internet. La idea de Web 2.0 posa l'accent en la possibilitat de personalitzar, intercanviar i compartir informació, i d'interaccionar virtualment amb d'altres usuaris (en són exemples les xarxes socials, els blogs, els wikis, etc.). Aquest concepte apareix en contraposició a un entorn web basat en el consum passiu i aïllat d'informació. La possibilitat de crear i compartir continguts per la xarxa ofereix un gran potencial per a la participació i la mobilització polítiques, en la mesura que permet posar en contacte persones amb interessos similars, compartir informació i continguts de manera fàcil i immediata. L'ús de xarxes socials està àmpliament difós. D'acord amb dades d'Eurostat per a l'any 2011, més de la meitat dels usuaris d'Internet de la Unió Europea, en concret un 53%, ha participat en xarxes socials (per exemple, creant un perfil d'usuari, penjant continguts, fent contribucions a *Facebook*, *Twitter*, etc.). Aquest percentatge augmenta fins al 86% en el cas dels joves entre setze i vint-i-quatre anys.

El fet de d'estar connectat a les xarxes socials permet formar part d'amplis col·lectius virtuals que comparteixen fluxos de comunicació i d'informació. Són molt variats els usos que se'n fan, moltes vegades serveixen senzillament com a canal d'entreteniment o com a via d'intercanvi d'informacions molt diverses, però també poden tenir i tenen el seu potencial polític. De fet, les xarxes socials permeten per exemple la difusió de notícies, poden servir per a difondre esdeveniments que no han tingut ressò en els mitjans de comunicació de masses o poden servir per a fer circular missatges de suport a determinades causes polítiques o socials, o fins i tot per a organitzar i convocar manifestacions o actes de protesta.

L'àmplia difusió d'Internet ha permès l'existència d'un nou canal pel qual vehicular la mobilització política. Tant les organitzacions polítiques tradicionals com també els nous moviments socials empen la Xarxa per a disseminar missatges polítics i aconseguir adhesions o suports per a determinades causes. Les TIC, per exemple, han tingut un paper important en l'organització de manifestacions, protestes o altres activitats polítiques (Bennet & Segerberg, 2012); només cal pensar en la rellevància que han tingut les TIC a l'hora de convocar i organitzar grans protestes com ara el moviment contrari a la guerra de l'Iraq o més recentment el moviment dels indignats o les protestes d'Occupy Wall Street. La possibilitat de transmetre informació de manera instantània i massiva, pel correu electrònic o per les xarxes socials, abarateix enormement els costos de l'acció col·lectiva i fins i tot ha permès l'articulació de moviments a escala global (com el moviment altermundista). D'altra banda, cal destacar l'efecte democratitzador de les TIC en la difusió de la informació. En efecte, Internet permet saltar els filtres habituals de la comunicació (com ara els mitjans de comunicació de masses) i establir formes de comunicació de caràcter més horitzontal, de manera que qualsevol persona pot llançar missatges a la Xarxa i convertir-se en un agent facilitador de la mobilització. Això fa d'Internet un mitjà imprevisible, i de fet no és estrany que països no democràtics hagin posat traves a la lliure circulació d'informació en la Xarxa per a evitar l'articulació i la difusió d'idees contràries al règim polític.

3.2. Conseqüències de les TIC sobre l'acció col·lectiva

Les TIC tenen conseqüències positives per a la participació política en línia i fora de línia que porten associades alts costos d'organització i coordinació –és a dir, per a la participació política que es concreta en l'activitat dels grups. De fet, alguns dels efectes sobre els processos polítics més importants que s'han associat amb les TIC afecten aquest tipus de participació col·lectiva:

1) Les TIC redueixen els costos d'entrada al mercat polític

Tant l'accés descentralitzat com la interactivitat –dues de les característiques essencials de les TIC– redueixen els costos d'entrada al mercat de la informació política per al "petit empresari", per a l'activista polític que identifica una nova oportunitat d'accés al mercat polític, per a la defensa d'un interès compartit que no és present en l'agenda política. Les TIC permeten la fàcil creació de vincles polítics que anteriorment no existien entorn de l'expressió d'un determinat interès compartit. Com comprovarem, el cost més baix que té per a l'activista polític l'entrada en aquest mercat, unit a la reducció dels costos de coordinació propiciat per l'ús de les TIC, pot tenir efectes positius importants sobre l'activitat política dels grups.

2) Les TIC redueixen els costos relatius a la formació dels grups

Com sostenia la literatura ciberoptimista, les TIC possibiliten l'existència d'un *meeting place* que facilita la comunicació descentralitzada, la interacció immediata i la transmissió d'informació política rellevant entre els membres potencials d'un grup. Aquest nou context comunicatiu facilita la formació de grups que, en un moment donat, poden emprendre accions col·lectives més enllà dels canals tecnològics que en van propiciar la constitució. Això és així perquè, en primer lloc, en aquesta nova arena política factors com l'espai i el temps no actuen com a barreres que dificultin l'acció política dels grups i, en segon lloc, perquè gràcies a les característiques de les TIC, l'activitat política dels membres dels grups es pot exercir sense la presència d'un control jeràrquic *top-down*, sense el **control editorial** característic de les organitzacions polítiques tradicionals.

Les TIC són un instrument que facilita la captació de les persones interessades en determinats temes: l'ús polític de les TIC en l'àmbit col·lectiu accentua les potencialitats dels nous canals de comunicació per a la creació de grups, per a l'articulació de col·lectius interessats per un tema determinat.

Dit en altres paraules, les TIC poden actuar com un mecanisme facilitador per a la trobada de persones amb un mateix interès que poden arribar a identificar la necessitat de coordinar accions per a la seva defensa o promoció.

A més, les TIC no tenen únicament un caràcter instrumental (permeten reduir els costos associats a la formació de grups i els costos de coordinació de l'acció col·lectiva), sinó que poden ajudar a construir la mateixa organització i a determinar-ne la naturalesa. Dit en altres termes, l'acció col·lectiva en línia pot arribar a ser un substitut de l'acció col·lectiva fora de línia, encara que, evidentment, els efectes que se cerquen per mitjà de l'acció política en línia s'hagin de traduir en resultats efectius i palpables. En termes olsonians (Olson, 1965), les TIC redueixen els costos de l'acció col·lectiva perquè faciliten la creació d'uns incentius selectius que, més enllà del caràcter suposadament instrumental de l'acció, incentiven la participació dels membres del grup destacant el valor intrínsec del mateix acte de participar. Així, l'ús instrumental de les TIC per a l'acció col·lectiva afavoriria la participació en atribuir amb més facilitat valor a la mateixa participació (més enllà dels resultats polítics d'aquesta).

Acció col·lectiva

Jones demostra empíricament que un dels incentius selectius que més afavoreixen l'acció col·lectiva dels grups en línia és la percepció dels membres del grup que els objectius polítics de l'organització no es redueixen a la consecució efectiva de determinats interessos o béns, sinó que, al contrari, la pretensió de l'acció col·lectiva s'identifica clarament amb el desenvolupament de certs béns públics que permeten al grup identificar-se com una organització altruista – *not for profit*– (Jones, 2004).

Tanmateix, la facilitat per a la formació de grups polítics pot tenir efectes perversos. En aquest sentit, la literatura relativa als efectes de l'aplicació de les TIC a l'acció col·lectiva destaca l'efecte **balcanitzador** derivat d'aquest ús: precisament a causa dels baixos costos associats a la formació de grups, aquests es poden articular entorn d'un únic tema (*single issue groups*) que resulti impermeable a la influència d'altres qüestions col·laterals. L'extensió d'aquest efecte pot derivar en una polarització dels grups, ja que la segmentació de la demanda que possibiliten les TIC facilita la formació de grups homogenis i especialitzats integrats per individus amb fortes preferències respecte al tema que els agrupa.

Reforçament de grups

Cass R. Sunstein (2007) adverteix que un dels perills d'Internet és precisament la creació i el reforçament de grups homogenis amb opinions extremes. Sunstein esmenta un experiment sobre democràcia deliberativa que es va dur a terme a Colorado (2005), en què es va reunir un conjunt de ciutadans perquè debatessin sobre temes controvertits en l'agenda política americana (com ara les unions civils entre persones homosexuals, l'acció afirmativa en benefici de grups desavantatjats o la lluita contra el canvi climàtic). Per a fer-ho, es van crear diferents grups de ciutadans segons la seva afinitat ideològica (es van formar grups de ciutadans liberals i grups de ciutadans conservadors) perquè discutissin sobre aquests temes de manera separada, i es van recollir les opinions dels participants de manera anònima abans i després de la deliberació dins de cada grup. La conclusió que es va extreure de l'experiment és que després de la deliberació, els participants van acabar amb opinions més fortes i extremes sobre cadascun dels temes, i en sentits oposats entre liberals i conservadors. Segons Sunstein, Internet és un mecanisme que amplifica aquest fenomen i que, per tant, pot acabar contribuint a la polarització i l'extremisme polític.

3) Les TIC redueixen els costos relatius a la coordinació de l'acció col·lectiva

La velocitat, la immediatesa i la superació de la barrera espacial en les comunicacions proporcionada per les TIC representa l'existència d'una veritable tecnologia per a la coordinació i la planificació de l'acció dels grups que, d'aquesta manera, veuen considerablement reduïts els costos associats a l'acció col·lectiva.

En conclusió, el cost més baix d'entrada al mercat polític unit a la reducció dels costos de formació i de coordinació dels grups pot provocar una "intensificació" de l'acció d'aquests –un fenomen que és consistent no solament amb les prescripcions teòriques que sostenen alguns autors, sinó també amb el que es veu en la realitat política. De fet, Bimber (1998) defensa que el tret que caracteritzarà la política en l'era de les noves tecnologies serà el que denomina **accelerated pluralism**. Bimber defensa que les TIC acceleraran l'aparició (i també la desaparició) dels grups i que el seu efecte principal en l'àmbit polític es comprovarà amb la intensificació de l'activitat d'aquests.

Les TIC representen noves oportunitats per a l'acció col·lectiva, representen una nova estructura d'oportunitats polítiques per als grups, que poden contribuir a augmentar l'oferta política.

En cert sentit, la contrastació empírica de l'augment de l'activitat política en línia (i de l'activitat política fora de línia dels grups formats i coordinats gràcies a l'ús de les TIC) permet recuperar certs elements de les conclusions de la perspectiva comunitarista: les TIC redueixen de manera significativa els costos associats a la formació i coordinació dels grups i, per tant, afavoreixen la creació de comunitats virtuals. Tanmateix, aquests grups es caracteritzen pel fet que els membres no estableixen el tipus de relacions personals que identificarien una comunitat: en realitat, les característiques de les TIC faciliten la formació del que s'ha anomenat *thin communities*, de grups amb interessos polítics compartits però sense vincles personals forts.

Bibliografia

Anduiza, E. i altres (2010). *Internet y participación política en España*. Madrid: CIS.

Bennet, L.; Segerberg, A. (2012). "The logic of connective action". *Information, Communication & Society* (pàg. 1-30).

Bimber, B. (1998). "The Internet and political transformation: Populism, community, and accelerated pluralism". *Polity* (vol. 1, núm. 31, pàg. 133-160).

Bimber, B. (2001). "Information and Political Engagement in America: The Search for Effects of Information Technology at the Individual Level". *Political Research Quarterly* (vol. 1, núm. 4, pàg. 53-67).

Downs, A. (1957). *Teoría económica de la democracia*. Madrid: Aguilar.

Hill, K. A.; Hugues, J. E. (1998). *Cyberpolitics: Citizen Activism in the Age of the Internet*. Lanham: Rowan & Littlefield.

Johansson, Y. (2003). "Civic Engagement in Change. The role of Internet". Document presentat en el congrés anual de l'European Consortium of Political Research. Edimburg.

Jones, P. (2004). "All for One and One for All: Transaction Cost and Collective Action". *Political Studies* (núm. 52, pàg. 450-468).

Norris, P. (1999). "Who Surfs Café Europa? Virtual Democracy in the US and Western Europe". Harvard University, J. F. K. School of Government.

Olson, M. (1965). *The Logic of Collective Action*. Cambridge: Harvard University Press.

Owen, D.; Davis, R. (1998). *New Media and American Politics*. Nova York: Oxford University Press.

Prior, M. (2005). "News vs. Entertainment: How Increasing Media Choice Widens Gaps in Political Knowledge and Turnout". *American Journal of Political Science* (vol. 49, núm. 3, pàg. 577-592).

Putnam, R. (2000). *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community*. Nova York: Simon & Shuster.

Sunstein, C. R. (2007). *Republic.com 2.0*. Princeton: Princeton University Press.

Tóka, G. (2000). "Turnout and Information Effects on Election Outcomes in a Comparative Perspective". Document presentat en la Participation Conference. Princeton.

Verba, S. i altres (1995). *Voice and equality. Civic voluntarism in American politics*. Cambridge: Harvard University Press.

Ward, S.; Vedel, T. (2006). "Introduction: the potential of the Internet revisited". *Parliamentary Affairs* (vol. 59, núm. 2, pàg. 210-225).

